

Hur går det till att missförstå Gustaf Fröding?

Uppskattningsvis är det skrivet 20 – 30 gånger mer OM Gustaf Fröding än vad han själv skrev. Stort sett har litteraturvetare omsorgsfullt summerat hans levnad och granskat hans texter.

Religionsforskare har dykt ner i hans "religion", medan psykiater har diagnostiserat för att svara på gåtan: Vem var egentligen Gustaf Fröding? Men ingen har uppmärksammat hur han själv i förordet till sina dikter svarar på frågan:

Till sist vill jag erinra om den olikhet i åskådning som hos mig varit rådande vid olika perioder af mitt lif och som här och där i dikterna avsatt olika aflagringar – likväl förmodligen stundom så att den gamla tidens arter här och där ännu äro om hvartannat blandade med de nya aflagringarne. . . .

Nyckelordet är "åskådning", och det är förbryllande att upptäcka den avsaknad av granskning hur hans universella livs- och världsmodell utvecklades efter 1891. En ytlig genomgång av ca 40 Frödingtolkare visar att de flesta förbigått totaliteten i hans universella åskådning. Några har fastnat i brottstycken i vad de kallar hans metafysik, men ingen har sett det medvetande-panorama han utvecklade från "jaget" hos sten, myror, sniglar och gröna blad, till själslivet hos planeter och stjärnor. Hans process kulminerade i *Mattoidens sånger* från Uppsala hospital i något som liknar *Djupekologi* hos ekofilosofen Arne Næss hundra år senare: *Omsorg flyter naturligt när "jaget" utvidgas till att omfamna hela Naturen, så att skada Naturen blir det samma som att skada sig själv.*

Det stora skiftet i åskådning eller metafysik kom 1894 på Suttestad sanatorium i Norge och såg 1898 i koncentrat ut så här:

Kosmisk Evolution är en levande process han samspelar med i vaket tillstånd som i drömmar. Han kombinerar vad han kallar sin monadlära med att balansera egocentrisk kärlek mot altruism, en empati som han hävdar i framtiden kommer att nå sin höjdpunkt i "övermänniskan". Denne varelse vet att den är ett med Alltet, ett med Alljaget eller Universalmedvetandet. Själv längtar han efter detta tillstånd, och tvivlar på det när depressionen tar överhand. Emellertid arbetar han med att förena ont/gott, sanning/lögn och skönt/oskönt i en syntes som Platon kallar Godhet, Sanning och Skönhet. Han menar att individens och kollektivets samlade framtid, dess fullkomning och evolutionens syfte med människan består i att verkställa Platons trilogi.

Bland de många, som inspirerade Fröding var Goethe, Burns, Swedenborg, Rydberg, Spinoza, Nietzsche, Blavatsky, Tolstoy, Leibniz och Buddha. Det var tydligen dessa han i en blixtnö fick klarhet om på Suttestad där hans "livs"-åskådning blev identisk med hans "världs"-åskådning. Men det var ingen teosofi, även om senare tolkare inte frigjort sig från den teosofiska fåran som John Landquist öppnade. Frödings universella världsmodell var en mystik som funnits länge innan teosofin kom till ytan på slutet av 1800-talet.

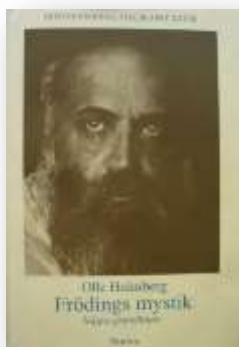
Allt detta måste ses i ljus av utsvävande ungdomsliv, skuld känsla, etisk omvändelse och förlamande sjukdom som han ibland i dikten lyckas lyfta sig ovan.

Den ende som fångat den överfysiske Fröding, den Gustaf som litterater och psykiater rådvillt strävat med, är Rickard Berg. I sin berömda tavla från Uppsala hospital kan vem som helst se det förunderliga att mitt i sin psykos kunde Fröding i sin poesi häva sig som ett svävande vitt sommarmoln ovanför patienten i sängen.

John Landquist

var professor i filosofi och psykologi och samtidens auktoritet för att finna "sanningen" om olika författare. Sista versionen av hans Frödingmonografi kom 1956 efter att han 1927 justerat den ursprungliga från 1916. Det är till synes ett ärligt och uppriktigt försök till levnadsbeskrivning, men det finns ett undantag: Hans bomskott på teosofin.

I förordet står det: *Jag framför mitt varma tack till professor Olle Holmberg, som skänkt mig åtskilliga värdefulla rön ur sina Frödingforskningar.* Efter detta citat skulle man förvänta att de två professorerna med samma utgångsläge kommit fram till någorlunda samma åsikt om Frödings livs- och världsåskådning. Men så hamnar de på diametralt motsatta synpunkter. Hur kommer det sig?

I kapitlet *Fröding och teosoferna* beskriver Landquist på 28 sidor vad han menar teosofi är, vad möjligen Fröding har läst, och hur han kan ha uppfattat detta. Landquist pressar så Fröding in i ett teosofiskt hörn och fullkomligt frossar i förakt för skaldens bristande förmåga till kritik av de böcker han läst. Landquist: *Att Fröding föll för detta hokus-pokus röjer hans avsaknad av filosofisk skolning.*

Landquist finner det olönt att undersöka vad Frödings egentliga "åskådning" handlar om och hur den "aflagrat" sig i dikterna, bortsett från *Gralstänk*, som han kallar *den patetiska visionen om Sagan om Gral*.

Holmberg skriver om de samma teosofiska studierna: *Ingen människa har varit mer oberoende av auktoriteter och traditioner, av skolornas läxor och partiernas program än Fröding var, däri låg en av*

hemligheterna i hans genialitet, och hur ödmjukt han än sökte lärdom i böckerna uppgav han aldrig den manliga självständighetens kritik.

Om de tre pamfletterna *Om Jagmedvetenhet, Om Lifsmonader* och *Om Gudsmedvetande* har Landquist följande konklusion (s 317):

Samtiden uppfattade dessa uppsatser som kuriositeter, vartill Frödings sinnessjukdom bar skulden. Naturligtvis röjer de också en reducerad tankeförmåga. De teckna lågvattenmärket i Frödings produktion.

Landquist förargar sig så våldsamt över monaderna att när Fröding kombinerar sin monadlära med en balansgång mellan altruistisk och egocentrisk kärlek, ignorerar att han den empati som växer fram hos Fröding som en följd av monadläran. I Frödings "åskådning" och hur den "aflagrat" sig i hans diktning ser Landquist bara "teosofisk förkunnelse".

Som Sveriges främste litteraturkritiker har Landquist påverkat senare tolkare som inte kommer ur den "teosofiska" fåran han plogade upp och kan inte se den storslagna helheten.

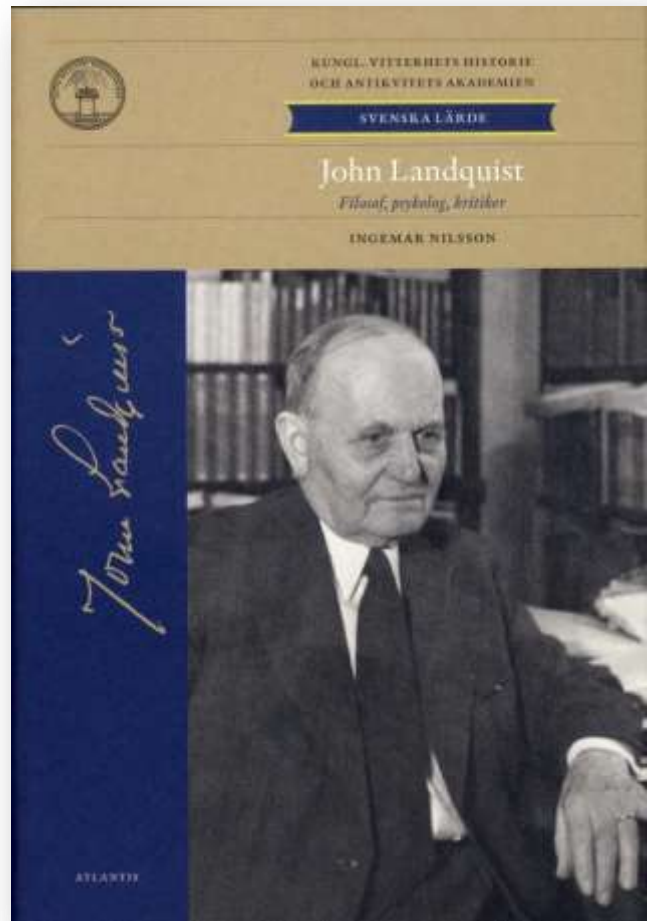
I boken *Livskunskap Fem* (1995) har Henry T. Laurency några synpunkter på Landquists teosofiska redogörelse: *Inga av de teosofiska författare, som Landquist uppger att Fröding studerat, ha ägt förutsättningar att ge en tillfredsställande, godtagbar exposé av teosofin. Och avslutar med: Landquist klargör med sina kommentarer hur föga han begripit av teosofin. Vad annat var att vänta?*

Landquists uppretar sig så våldsamt över teosofin att han hamnar på sidolinjen och märker inte hur Frödings "åsikter" utvecklade sig till ett universellt synsätt. Det var ungefär något liknande som hände med kritiken då Astrid Lindgren kom med *Pippi Långstrump*:

Landquist: *Inget normalt barn äter upp en hel gräddtårta på ett kafferep eller går barfota på strösocker ... Hon bär sig smaklöst åt och påminner om en sinnessjuks fantasi eller om sjukliga tvångsföreställningar.*

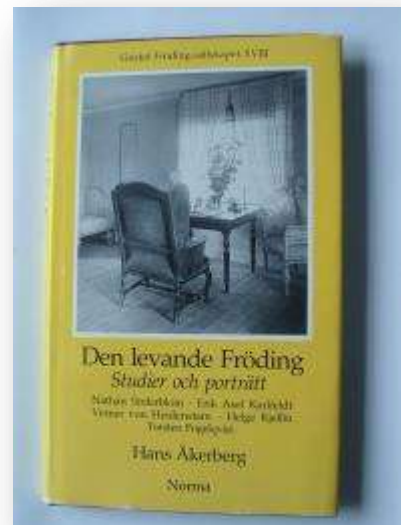
Hans Åkerberg

är kanske den som Sven Stolpe kallar den tyngste "lärdomsbjässe" som undersökt Frödings metafysik. Han var inte bara professor i religionshistoria, utan även i religionspsykologi, religionsfenomenologi och religionssociologi. I boken *Den levande Fröding* (1986) gör han ett utmärkt arbete med att undersöka Fröding i ljus av samtida författare och vänner. Han skriver dessutom om Frödings metafysik (s111):

Genom en kombination av bl.a. gnostiska, teosofiska, klassiskt-grekiska och kristna tankegångar söker han finna en försonande syntes, som kan slå bro mellan tankesvindelns hisnande djup och en bärande övertygelse utan att logiken behöver bli överspelad av rationellt okontrollerbar metafysik. Och denna bro utgöres av Graltanken, en urkälla i vilken gott och ont finns blandad på sådant sätt att ingenting i livet finns som inte äger åtminstone något litet stänk av gott inplantat i sig. . . . Det är vanskligt att snabbt söka definiera denna hållning till tillvaron. Att beteckna den som mystik utan att klart bestämma detta begrepp finner jag mindre meningsfullt.

Det är med förundran man konstaterar att Åkerberg som religionshistoriker inte känner till "mystik", detta som finns spår av i alla världsreligioner. Han har heller inte läst Holmbergs version:

Mystik är en term för det inom religion och filosofi kända själstillstånd vari människan tycker sig fatta och fattas av det väsentliga NÅGOT (min uthävning) i tillvaron som hon i mer eller mindre konventionell bemärkelse är böjd att kalla det gudomliga.

Åkerberg medger för att förstå Fröding, äger han själv inte vad han kallar *den beläsenhet på de områden Fröding själv behärskade och hämtade sina impulser ifrån för att man någorlunda skall kunna rama in hans tillvaroperspektivs utveckling och delvis skiftande innehåll.*

Med andra ord, professorn i religionspsykologi är inkapabel att se hur Frödings "åskådning" påverkats av Leibniz och Nietzsche, av Tolstoy, Goethe, Spinoza, Burns, Platon och Buddha. Därför ger han nu upp och säger: *Här undviker jag alltså medvetet att söka komma med något närmare bestämningssätt för Frödings metafysik.* Även om Fröding hur tydligt som helst beskrivit sin metafysik i sina tre små häften, har visst Åkerberg glömt att titta i dessa.

Åkerberg ger sig nu in i en hypotes om att Fröding mot slutet gav sig ut på en resa *Bortom Gral*, en resa han hävdar för Frödings del är bara skuggeland, mörker och död. Han använder Karlbergs griftetal som antyder att Fröding skulle ha uppgivit sin Gral-metafysik och i stället sökt svar i Bibelns visdomsböcker. Alltså: Åkerberg hävdar att Fröding till slut totalt lämnade sin tidigare livs- och världsåskådning. När Bibelns visdomsböcker i själva verket kompletterar Gral-tankens, hur det då går till att komma till en sådan slutsats är synnerligen förunderligt.

Man skulle kunna tillägga med Fröding:

Men gudskelov, att professorer finnas,
för vilka sanningen är ganska klar!

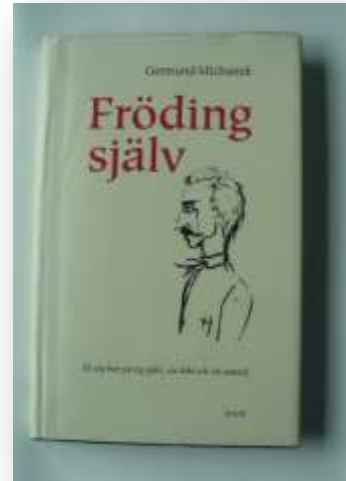
Germund Michanek

Även om det är ett enormt och beundransvärt arbete Michanek har lagt ner på att samla och publicera Frödings arbeten, brev och annat, kan man förvånas av hur föga han uppmärksammat det

viktigaste för Fröding de sista 20 åren, hans storslagna livs- och världsåskådning, och hur denna "aflagrat" sig i hans dikter.

I Michaneks bok *Fröding själv – så som han såg på sig själv, sin dikt och sin samtid* (2002) kunde man förväntat en sammanställning av den altruistiska universella kärlek som Fröding uttrycker i dikten *I ungdomen* (1891), hur den växte fram och så småningom tog över från hans egocentriska hormonbaserade kärlek, och hur den i hans senaste lyrik blev till vad han kallar "de nya aflagringarne". Dikten avslutas så här:

Jag ville att Himlens och Jordens Allt
låg tätt vid mitt hjärta i flickgestalt

Hans längtan efter identifikation med Kosmos skymtar fram mer och mer under sjukdom och hospitaltid. Men Michanek koncentrerar i boken bara på förhållandet till det andra könet. Hur Fröding *såg på sig själv* med hänsyn till universell kärlek, och hur denna hänger ihop med "åskådningen" i skrifterna *Om Jagmedvetenhet*, *Om Lifsmonader* och *Om Gudsmedvetandet*, detta nämns inte med ett enda ord eller citat. Michaneks ram för hur Fröding *såg på sig själv och sin dikt* omfattar inte att altruism och empati med allt det levande är essensen och grundvalen i den senaste lyriken. Anmärkningsvärt.

Några andra

Henry Olsson är en annan stor levnadstecknare av Fröding med *Vinlövsranka och hagtornskrans* (1970) som sitt sista verk. Det är en gripande närbild av Frödings yttre liv i tolv stora kapitel, men utan den närhet som omfattar hans inre liv och universella livsprocess. Formandet av hans ekologiska värderingar som exponeras i *Mattoidens sånger*, begränsar sig i Olssons insikt enbart till att se Fröding som *extrem modernist före moderniteten*.

Olle Holmberg är den som grundligast utforskat *Frödings mystik* i boken med samma namn. Inte desto mindre är det en paradox att han inte tydligare sett sammanhanget mellan "omvändelsen" 1894 i kapitlet *Jaget och Guden* och den etiska process som ledde fram till "ekologin" i hospitaldiktningen. "Ekologi" var givetvis inget begrepp på Frödings eller Holmbergs tid, men är en princip som tillhör nyare systemteori: Delarna påverkar helheten, och helheten påverkar delarna i en ömsesidig dans som pågår hela tiden. Frödings kosmiska evolution kan därför betraktas som ren systemteori. Men den senare utvecklades först på 1940- och 50-talet, och man kan därför ursäkta att Holmberg inte sett hur brickorna i Frödings livs- och världsåskådning passar in som i ett stort pussel. Holmbergs bok är en lysande sammanställning av Frödings budskap till omvärlden, även om den saknar det överordnade sambandet mellan kapitlen. Liknande Landquist använder även Holmberg sig av "teosofi" när han ska förklara Frödings åskådning, men utan att kalla detta "hokus-pokus".

Eva Jonssons doktorsuppsats *Hospitaltidens lyrik* (2002) utreder texterna i *Mattoidens sånger*, som nu fått flera nytillskott från tidigare opublicerade handskrifter. Detta är ett mycket intressant samlingsverk om hans oerhörda nedanför- och ovanför-mänskliga visioner från Uppsala Hospital. Som textanalys var det givetvis inte huvudsyftet att belysa Frödings spirituella åskådning, men i

denna hans kulmination av evolutionär insikt saknas trots allt en djupare förklaring. Jonsson nöjer sig med att förlita sig på Holmbergs och Landquists upptrampade teosofiska fotspår. Synd.

Kanske ängslar sig det svenska litterära, intellektuella och psykiatriska etablissemang för, eller rent av skäms av, att acceptera och gå in i nationalpoeten Frödings överfysiska världsbild, i det transpersonliga gränsland där verkligheten löses upp i monader och medvetande? Detta gränsland som bäst kan avläsas i Gustafs ögon i Rickard Bergs målning.